

Mennyire erős a szolidaritás a közeli rokonok között?

Bevezetés

A családi szolidaritás, az intergenerációs segítségnyújtás témaköre az elmúlt évtizedekben kiemelt figyelmet kapott a szociológia és a családtudomány területén (Takács, 2017; Utasi, 2002; KINCS, 2019). A családi szolidaritás koncepciója magába foglalja a generációk közötti támogatás, gondoskodás és az erőforrások megosztásának folyamatát és dinamikáját. A rendszerváltás utáni években bekövetkezett gazdasági-társadalmi változások, majd a globalizáció, a technológiai fejlődés és a demográfiai átalakulás hatást gyakoroltak a családokra és a generációk közötti kapcsolatokra is. A családi

kohéziót vizsgáló kutatások ugyanakkor azt mutatják, hogy a civilizációs jólét, az individualizmus terjedése, a pluralizálódó családformák nem gyengítették a vérségi kapcsolatokat. A piacgazdasággal felerősödött bizonytalanság és bizalmatlanság inkább a családi háttér iránti bizalom felértékelődését vonta maga után. (Albert és Dávid, 2015; Utasi, 2002, 2011). Elemzésünkben azt vizsgáljuk, hogy a legfrissebb, 2022-es ISSP adatok alapján mennyire tekinthető erősnek a közeli rokonok iránti szolidaritás a magyar emberek körében.

Szakirodalom

A család fogalma az utóbbi évtizedekben átalakulóban van és nem egységes az európai társadalmakban. A Századvég Alapítvány 2021-ben készített kutatásából (Gyorgyovich és Pári, 2023) az derül ki, hogy a magyar lakosság körében, ha bármilyen párkapcsolati formához legalább egy gyermek kapcsolódik, akkor azt a válaszadók szignifikánsan nagyobb arányban tekintik családnak. Az egyedülálló szülőket, az örökbe fogadó szülőket, a gyermeket nevelő nagyszülőket vagy gyámokat a többségük családként definiálta, míg az azonos nemű párokat a válaszadók fele nem tekintette annak. A tanulmány megállapította, hogy Magyarországon 2021-ben is a tradicionális (konzervatív) családfelfogás volt tapasztalható.

Husz-Herke szerzőpáros tanulmánya (Husz és Herke, 2023a) kifejti, hogy jelenleg nincs a családnak konszenzuson alapuló szociológiai meghatározása. Inkább elmondható, hogy a különböző irányzatok saját definíciót dolgoznak ki az eltérő elméleti megfontolások alapján. Ugyanakkor kérdőíves kutatásuk (Husz és Herke, 2023b) azt igazolta, hogy a magyar lakosság határozottan el tudta dönteni, hogy mely együttélési formákat tekinti családnak. Legtöbbször elsősorban a nukleáris családtípust

tartották családnak. Az egyszülős családok, a gyermek nélküli házasságok és a gyermeket nevelő szírványcsaládok esetében megosztottak a vélemények. A túlnyomó többség az élettársi kapcsolatot is családnak tekintette, ha született gyermek, nem kötötték feltétlenül a házasságkötéshez a család definícióját. Az elemzés rámutat, hogy a magyar emberek számára a családfogalom központi eleme a származás. A vérségi kapcsolatból automatikusan következik az adott formáció családként való elismerése, míg a mostohaszülők, nevelőszülők, nevelt gyerekek esetében ez nem magától értetődő. A válaszadók többsége a szülők és a gyermekek mellett a nagyszülőket és az unokákat is a közeli családtagok közé sorolta. Tehát a család fogalma szempontjából nem tekintették feltételnek, hogy a családtagok egy háztartásban éljenek (Medgyesi, 2023).

Az intergenerációs segítségnyújtás és családi szolidaritás területén végzett empirikus kutatások kiterjednek a nemzedékek közötti kapcsolatok minőségének, a segítségnyújtás formáinak és az ezeket befolyásoló tényezőkre az elemzésére.

Medgyesi a nemzedékek közötti szolidaritás mintázatait vizsgálta Bengtson és Roberts elmélete alapján Magyarországon. A klaszterelemzés (Medgyesi,

2016, 2023) eredményei azt mutatták, hogy a kérdezett neme és kora is befolyásolta, hogyan nyilvánult meg és mennyire volt erős a felnőtt gyermekek körében a szüleik iránti szolidaritás. A nők nagyobb eséllyel tartoztak a „szoros kapcsolat” klaszterbe. Minél idősebb volt a válaszadó, annál inkább a szüleitől eltávolodott klaszterbe volt sorolható, kivéve, ha idős, hetven év feletti szülei voltak. A válaszadók családi állapota és munkaerőpiaci státusza is relevánsnak mutatkozott a szolidaritási mintázatok szempontjából. A házastárssal, élettárssal élőkre kevésbé volt jellemző az együttlakás a szülőkkel, és magasabb volt a „szüleitől eltávolodott” klaszterbe tartozás esélye. A foglalkoztatottak kisebb eséllyel kerültek az együttlakás csoportba, ugyanakkor nagyobb eséllyel tartoztak a szoros kapcsolattal jellemezhető körébe. Amennyiben a kérdezettnek volt gyermeke, kisebb eséllyel lakott a szüleiével, de ez nem jelentette a szülőktől való eltávolodást. A településtípus is befolyásolta a szolidaritási mintázatot. A kisebb településen élők nagyobb eséllyel tartoztak az együttlakás klaszterbe, mint a városiak. Egyedül az iskolai végzettség nem bizonyult meghatározó tényezőnek.

A KINCS is több alkalommal vizsgálta a generációk közötti kapcsolat minőségét és a segítségnyújtás formáit.

A 2019-es intergenerációs kutatás (KINCS, 2019; Papházi et al., 2019) eredményei szerint a fiatalok és az idősek túlnyomó többsége is úgy gondolja, hogy a szülői segítségnyújtás nagyon fontos egy fiatal pár számára. A fiatalok háromnegyede nyilatkozta, hogy szívesen gondoskodik idős szüleiről. A vizsgálat egyértelműen rámutat arra, hogy az idősebb generáció tagjai erőforrást jelentenek a családok és az egész társadalom számára. A családok biztos alapja a generációk közötti jó kapcsolat. A 2022-es felmérés (KINCS, 2022) során is megerősítést nyert, hogy a családon belül a fiatalok és az idősek kölcsönösen támaszkodhatnak egymásra. A válaszadók kétharmada nyilatkozott úgy, hogy az idősek támogatják a fiatalabb családtagokat, és közel ennyien állították, hogy az idősebbek is számíthatnak a fiatalokra. Tíz válaszadóból kilenc nyilatkozta azt, hogy családjukban az unokák és a nagyszülők kapcsolata kifejezetten jó.

A nagyszülők családban betöltött szerepét vizsgáló legutóbbi elemzés (KINCS, 2023) részletesen kifejti, hogy mely tevékenységek során számíthatnak egymásra az idősebb és a fiatalabb generáció tagjai.

A megkérdezettek közül minden hatodik számolt be arról, hogy jellemző a családjukban a nagyszülői segítség. Háromnegyedük szerint a nagyszülők lelki támogatást nyújtanak a családnak. A családok felében a gyermeknevelésben és a főzésben is a segítségükre vannak. A nagyszülők tízből négy családban anyagilag is segítik a fiatalokat. A megkérdezett nagyszülők elsősorban közös programok szervezésében és az egészségügyi ellátás során kapnak segítséget gyermekeiktől, unokáiktól, de hivatalos ügyek intézésében és a házimunkában is részt vesznek a fiatalabbak. A nagyszülők 96 százaléka tartja valamilyen formában a kapcsolatot az unokákkal.

Herlofson és munkatársai (Herlofson et al., 2011) európai összehasonlításban vizsgálták a generációk közötti családi felelősségvállalás és szolidaritás mértékét. Eredményeik szerint mind a gyermekek, mind a szülők iránti szolidaritás támogatottsága a kelet-európai országokban volt a legmagasabb és a nyugat-európai országokban a legalacsonyabb. Ennek az volt az oka, hogy a nyugat-európai jóléti államokban szélesebb az alternatív vagy kiegészítő szolgáltatások köre, ami miatt a családtagokra kevesebb gondozási teher hárul. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a családi szolidaritás csökkenne. Ha a fiatalok és az idősek számára egyaránt rendelkezésre állnak a különféle ellátások, a felnőtt gyermekek, a szülők és nagyszülők számára könnyebb a segítségnyújtás, mivel segítségük nem helyettesíti, hanem kiegészíti a szolgáltatásokat. Nem kell teljesen átrendezniük családi és munkahelyi életüket a segítségnyújtás érdekében, és így a gondozás kisebb terhet jelent, mint a korlátozottabb ellátórendszerrel rendelkező társadalmakban.

Albertini tanulmányában (Albertini, 2016) szintén európai összehasonlításban vizsgálta az idősebbek (50–65 évesek) által más családtagoknak nyújtott, illetve tőlük kapott támogatás, valamint pénzügyi segítség valószínűségét és intenzitását. Kimutatta, hogy az 50 és 65 év közöttiek mind a szülők, mind a gyermekek számára jelentős mértékű támogatást nyújtanak. Az általuk más családtagoknak nyújtott segítség típusa szisztematikusan változik az erőforrások áramlásának iránya szerint: a háztartási munkában, a személyes gondozásban és az ügyintézésben nyújtott támogatást elsősorban az idős szülők kapják. A szülők által a gyermekeknek nyújtott támogatás leggyakoribb formája a pénzügyi transzfer. Albertini megemlíti a segítségnyújtás két

másik típusát is: az unokákról való gondoskodást és az együttélést. Az előbbi jelenti a legjelentősebb időráfordítást az idősebb generáció részéről a fiatalabbaknak. Különösen a dél-európai országokban ez a fajta nagyszülői segítség olyan intenzív, hogy a nagyszülők alternatívát jelentenek a gyenge állami

gyermekgondozási szolgáltatásokkal szemben. Az együttélés szintén olyan stratégia, amelyet a családok egymás támogatására használhatnak. Több generáció együttélése Dél- és Kelet-Európában elterjedtebb, mint a nyugati és az északi országokban.

Módszertan, a minta leírása

Az elemzés a 2022-es ISSP nemzetközi kutatás magyarországi adatait vizsgálja. Az adatfelvétel 1027 fős, a felnőtt (a tizenhét éves és idősebb, állandó lakcímmel rendelkező) magyarországi lakosságot reprezentáló, valószínűségi mintán, személyes CAPI (Computer Assisted Personal Interviewing) kérdéssel készült. A kutatás régióra, nemre, életkori csoportokra és településtípus szerint lebontva is reprezentálja a felnőtt magyar népességet (lásd a módszertani fejezetet). Az adatok elemzését SPSS 29-es programcsomaggal végeztük. A kategorikus változók összehasonlítására khí-négyzet-próbával került sor, a szignifikáns eredmények megállapítása 95 százalékos konfidencia-intervallumon történt. A hétfokú Likert-skálával vizsgált kérdésekre adott válaszok átlagainak összehasonlításához a K-közép (K-Means) módszert használtuk, az összefüggések kimutatásához pedig Pearson-féle korrelációt futtattunk. Az elemzés során két- és többváltozós módszereket alkalmaztunk, előbbinél kereszttáblákat, utóbbinál varianciaanalízist. A kapcsolatok erősségét Post Hoc teszttel is megvizsgáltuk.

A minta válaszadóinak többsége nő (53,4%). A válaszadók közel fele (48,7%) ötven évnél idősebb (ebből az 50–65 éves 27,7 százalék). A 40–49 évesek aránya 15 százalék, a 30–39 éveseké 24,8 százalék, a 19–29 éveseké pedig 11,4 százalék. A családi állapotot három kategóriába soroltuk: házasokra (42,8%), házasság nélküli párkapcsolatban élők

(15,4%) és egyedülállókra (41,8%). A kutatásban részt vevők több mint kétharmada nevel vagy nevelt gyermeket (69,1%), a két gyermeket nevelők aránya a legmagasabb: egy gyermeket 20,5 százalék, két gyermeket 32,4 százalék, három vagy több gyermeket 16,2 százalék nevel(t). Magas az egyfős háztartások aránya (31,2%), mely adat összhangban van a 2022-es népszámlálási adatokkal (KSH, 2023), miszerint a magyar háztartások 36 százaléka egyszemélyes háztartás, ami az összes háztartás relatív többségét jelenti. A vizsgált adatbázis szerint ez az életforma fokozottan jellemző a városban élőkre, illetve az idősebbekre. Közel háromnegyedük városi (37,7 százalék nagyvárosi, 34,6 százalék kisvárosi), 27,7 százalékuk falun, községben él. Iskolázottság tekintetében a minta több mint kétharmada középfokú végzettséggel rendelkezik (34,3 százalék érettségi nélkül, 34,1 százalék érettségivel), 16 százaléka alacsonyabb végzettségű, a diplomások aránya pedig 15,5 százalék. A minta negyede nyugdíjas, közel 70 százaléka viszont gazdaságilag aktív státuszú, hat százaléka pedig inaktív (tanulók 2 százalék, gyermekgondozási szabadságon lévők / háztartásbeliek 4 százalék). A szubjektív anyagi helyzetet tekintve a válaszadók fele (49,5%) úgy nyilatkozott, hogy „beosztással jól kijönnek”, 38,9 százalékuk épphogy kijön a havi jövedelméből, 11,6 százalékuk pedig anyagi gondokkal küzd.

Eredmények

Elsőként a magyar emberek családdefinícióját járjuk körül abból a szempontból, hogy a hozzátartozók köréből kit tekintenek közeli rokonnak. Majd megvizsgáljuk a családi szolidaritás erősségét és mintázatait annak alapján, hogy a válaszadók egy

adott élethelyzetben mennyire tartják fontosnak a segítségre szoruló családtag támogatását.

Az általunk feltett kérdéseket a korábbi ISSP-kutatások nem vizsgálták, így idősoros elemzésre nincs lehetőségünk.

Kit tekint a felnőtt magyar lakosság közeli rokonnak?

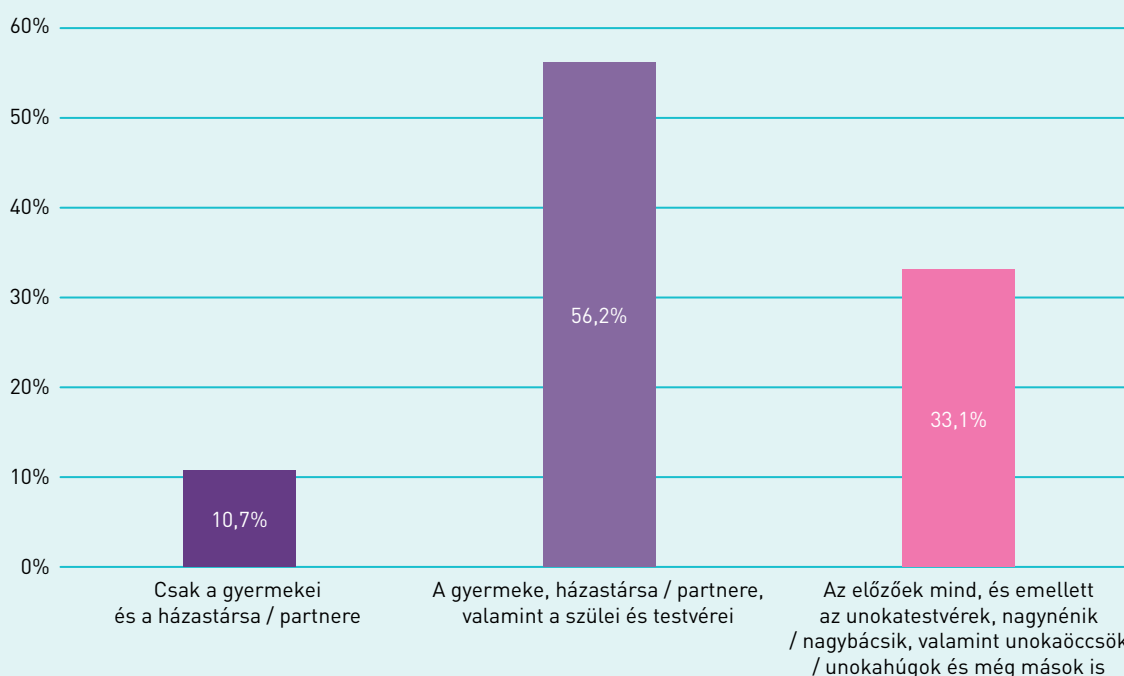
Az ISSP-kutatás 2022-es kérdőívében a válaszadóktól megkérdezték, hogy egy házastársával/párjával és gyermekeivel együtt élő személy esetén kit tekintenek ezen személy közeli rokonainak. Fontos tehát hangsúlyozni, hogy a kutatás nem azt vizsgálta, hogy a válaszadók kit tekintenek közeli rokonuknak, hanem hogy egy pontosan körülírt élethelyzetben élő személy esetében ki tekinthető közeli családtagnak.

Ezek alapján a felnőtt magyar lakosság 10,7 százaléka úgy vélekedett, hogy egy ilyen helyzetben a szűk családot, azaz a gyermekeit és a házastársát/partnerét lehet közeli rokonnak tekinteni. Az

abszolút többség (56,2 százalék%) viszont a nukleáris családon túl a szülőket és a testvéreket is közeli rokonnak gondolja; 30,3 százalék az ennél távolabbi hozzátartozókat, azaz az unokatestvéreket, unokaöcs/unokahúgot, nagynéniket, nagybácsikat is idesorolta, 2,7 százalék pedig az eddigieket mind és még másokat is. Elemzésünk további részében az utolsó, legtágabb kapcsolati rendszert az alacsony esetszám (28 fő) miatt összevonjuk az előzővel, így a rokonhiálót három szintjére azonosítjuk be:

1. nukleáris család (gyermekek, házastárs/partner);
2. közvetlen család (gyermekek, házastárs/partner, valamint az ő szülei, testvérei);
3. tág család (az előzők mind és még más rokonok is).

1. ábra: Kit tekint közeli rokonnak a vizsgált élethelyzetben (n = 1027)

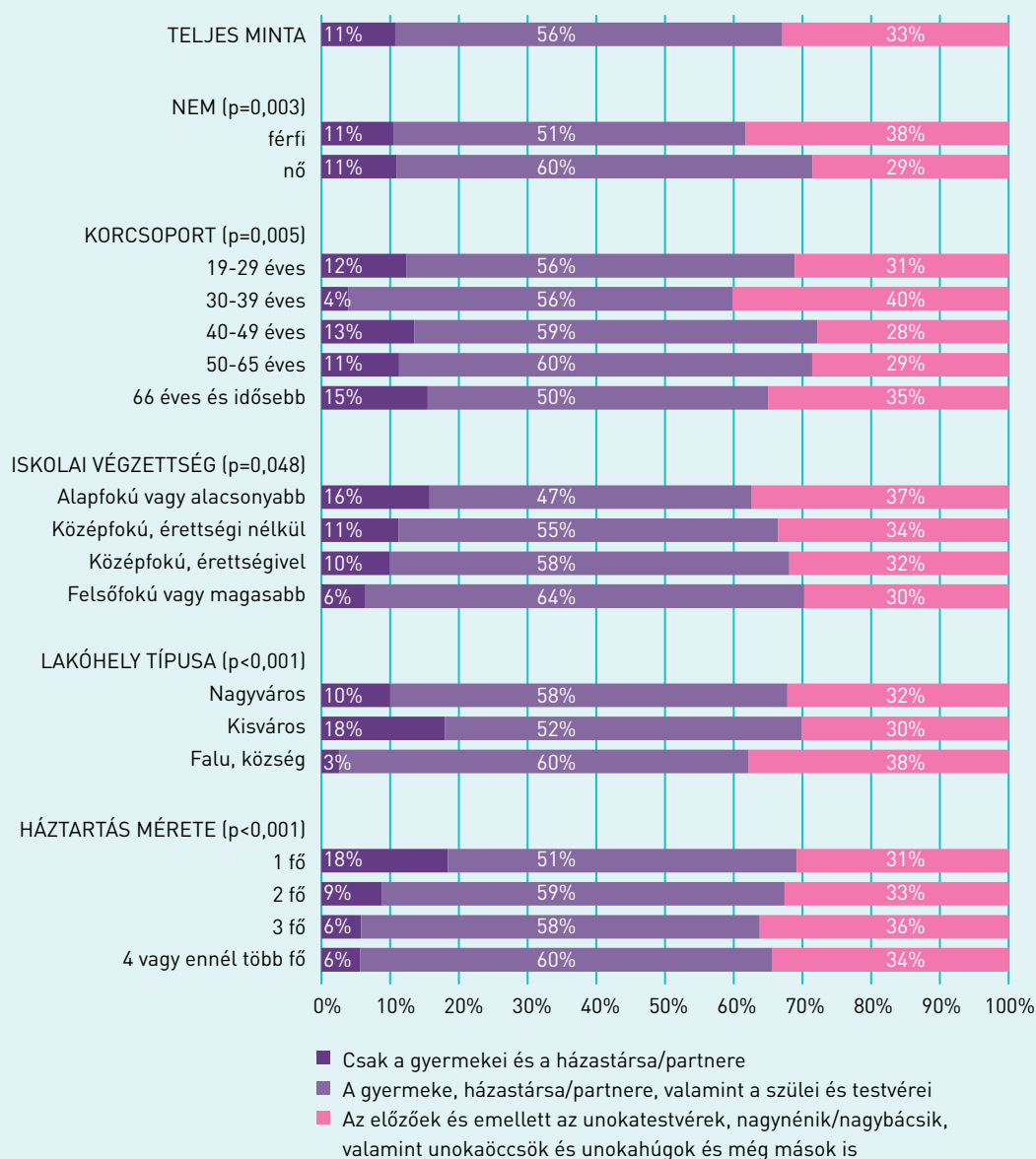

A kutatás eredményei szerint a nukleáris család szintjén még nincs különbség a férfiak és a nők véleménye között, de ahogy bővítjük a hozzátartozók körét, már egyértelműsíthető, hogy a nők sokkal inkább érzik közeli rokonuknak a közvetlen családot (azaz a nukleáris családot szülőkkel testvérekkel kiegészítve), mint a férfiak (nők: 60,5 százalék, férfiak: 51,2 százalék), viszont a tág családot már a férfiak tekintik inkább közeli hozzátartozóknak, mint a nők (férfiak: 38,3 százalék, nők: 28,6 százalék; $p = 0,003$) (2. ábra). Ennek magyarázata lehet,

hogy a nők intenzívebben ápolják a kapcsolatot azokkal a rokonokkal, akikkel ez szűkebb családi körben még megvalósítható, míg a férfiakra ez kevésbé jellemző.

A generációk közötti rokonkapcsolatok intenzitása az életkorral változik ($p = 0,005$). A vizsgálatba bevont adatbázis alapján a 19–29 évesek a nukleáris család tagjait átlagos mértékben tekintik közeli rokonuknak (12,4%). Ennek a korosztálynak a képviselőire fokozottan jellemző, hogy még együtt élnek a szüleikkel, s valószínűsíthető, hogy mind

2. ábra: Kit tart közeli rokonnak az egyes szociodemográfiai változók mentén (n = 1017)

anyagilag, mind érzelmileg kötődnek még hozzájuk. A 30–39 évesek azok, akik aránylag frissen váltak le a szülői családról, és épphogy elkezdték az önálló életüket. Az adatok is mutatják, hogy ők tekintik legkevésbé közeli rokonnak a nukleáris családot (3,9%), illetve rájuk jellemző leginkább, hogy a tág családot is közeli rokonként definiálják (40,2%). Élethelyzetükből adódóan nekik lehet a legtöbb lehetőségük a kapcsolatok ápolására. Esetükben feltételezhető, hogy nem idősgondozási segítségnyújtásról van szó, hanem kölcsönös, kétirányú nexusról, amelyben az idősebb hozzátartozók részéről a kisgyermekek gondozásához

nyújtott segítség is jelen lehet. A negyven év feletti, de még aktív korú válaszadók (40–65 évesek) a közvetlen családot azonosítják átlag feletti mértékben (59,6%) a közeli rokonokkal. Az öregedő társadalmakban a középkorúakra nehezedik a legnagyobb teher, hiszen többségüknek még élnek idősebb hozzátartozóik, miközben kiskorú vagy még nem független gyermek(ek)ről is gondoskodniuk kell. Tehát élethelyzetükből adódóan még inkább kötve vannak a többség által megjelölt rokoni kapcsolati struktúrához. A már nyugdíjaskorú, hatvanöt évesnél idősebbek átlag feletti mértékben (15,4%) tartják közeli rokonnak a nukleáris család tagjait, ami

magyarázható azzal, hogy időskorban a mozgástér beszűkülésével felértékelődik a legszűkebb család szerepe. A legidősebbektől eltekintve minden generáció esetében az abszolút többség a közvetlen családtagokkal (gyermek, pár, szülők, testvérek) azonosítja a közeli rokon fogalmkörét (2. ábra).

Ami a háztartásban élők számát illeti, az egyedül élők sokkal inkább tekintik a nukleáris család tagjait a közeli rokonaiknak (18,4%), mint a nagyobb háztartásban élők (7,3%) ($p < 0,01$). Az egyfős háztartások nagy részét idős személyek alkotják, akik valószínűleg kevesebb hozzátartozóval tudják azonosítani a kérdésben megfogalmazott élethelyzetet (2. ábra).

Az iskolai végzettségnek is van hatása a vizsgált kapcsolati rendszer értelmezésére ($p = 0,048$). Lineáris összefüggés mutatkozik a végzettségi hierarchia mentén, azaz minél képzetesebb valaki, annál inkább tekint a közeli rokonnak a közvetlen családként definiált gyermeki, szülői és testvéri kapcsolati rendszert, és annál kevésbé azonosítja a közeli rokonokat kizárólag a nukleáris családdal. Míg az alapfokú vagy ennél alacsonyabb képzettséggel rendelkezők 15,7 százaléka tekint a nukleáris család tagjait közeli rokonának, addig a diplomásoknak mindössze 6,3 százaléka, ők viszont átlag feletti mértékben jelölték a második szinthez tartozó családtagokat közeli hozzátartozóknak (63,9%). A legalacsonyabban képzettek a legtágabb körű kapcsolati rendszert is átlag feletti mértékben tekintik közeli rokonnak (2. ábra). Ezt a többletet főleg a férfiak generálják, hiszen a legalacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező férfiak többsége (52,1%) a hármas szintű kapcsolati rendszert tekint közeli rokonának, míg a nők esetében ez az arány 30,5 százalék, ők a második szintet preferálják (55,8%).

Lakóhely típusa szerint is szignifikáns ($p < 0,001$) különbség mutatkozik a kisvárosban és a falun/községben élők közeli rokon értelmezésében. Míg a kisvárosiaknak átlag feletti mértékben a nukleáris család tagjai jelentik a közeli rokont (17,9%), a legkisebb településeken élők számára a szélesebb körű családtagok is idetartoznak (97,4 százalék a nem nukleáris család) (2. ábra).

Az olyan szociodemográfiai változók, mint a párkapcsolati státusz, a gyermek léte, illetve a gyermekek száma, valamint a gazdasági aktivitás és a szubjektív anyagi helyzet nem befolyásolják a válaszadók közeli rokon definícióját.

Összességében megállapítható tehát, hogy a magyarok többsége a vizsgált élethelyzetben a közvetlen családot, azaz a gyermeket, házaspárt/partnert, valamint a saját szüleit és testvéreit tekinti közeli rokonnak.

Családi szolidaritás

Az alábbi három, egzakt módon körülírt szituáció segítségével van lehetőségünk elemezni a generációk egymásról való gondoskodási hajlandóságát, melyet a szakirodalom funkcionális szolidaritásnak nevez (Medgyesi, 2023). A kérdőívben szereplő kérdések oly módon vannak megfogalmazva, hogy azok teljes mértékben függetlenítik a válaszadót a saját családjától, élethelyzetétől, lakáskörülményeitől, és egy pontosan körülírt szituációra kell reflektálnia:

Az alábbi módon lettek megfogalmazva a családi szolidaritást mérő kérdések:

1. Képzelden el egy párt, akik a két gyermekükkel élnek, és az otthonukban elég hely van arra, hogy még valaki ott lakhasson. A pár egyik tagja testvérenek pár hónapra szüksége volna egy helyre, ahol lakhat. Ön szerint fel kellene neki ajánlaniuk vagy sem, hogy ingyen lakhasson az otthonukban?
2. Képzelden el egy másik párt, akik a két gyermekükkel élnek, és az otthonukban elég hely van arra, hogy még valaki ott lakhasson. A pár egyik tagjának édesapja megövegyült. Bár jó az egészségi állapota, magányosnak érzi magát. Ön szerint fel kellene neki ajánlaniuk, hogy tartósan odaköltözzön hozzájuk?
3. Most képzelden el egy idős párt. Az egyik unokájuknak ideiglenesen pénzbeli segítségre van szüksége, mert a cég, ahol dolgozott, nemrég megszűnt. Ön szerint kellene a lehetőségeikhez mérten pénzzel segíteniük az unokájukat, vagy sem?

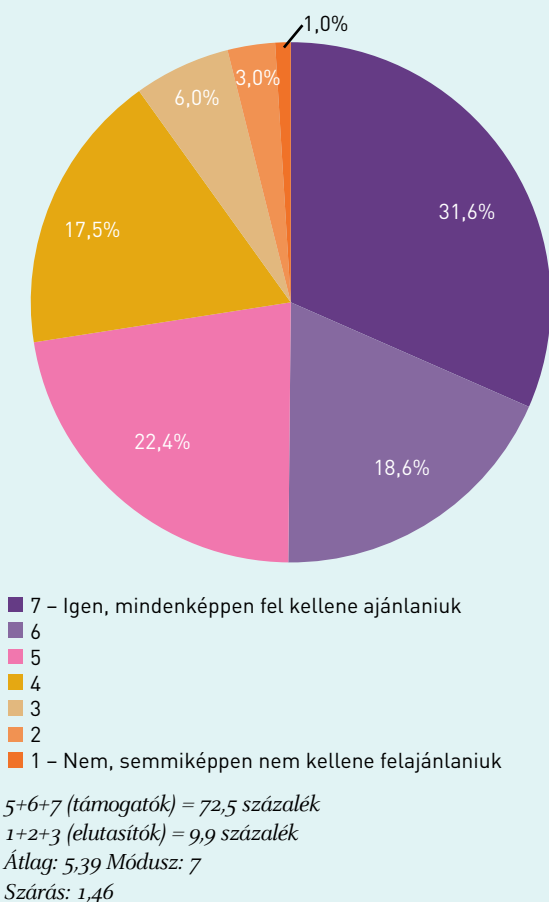
A válaszadóknak hétfokú skálán kellett jelölniük egyetértésük mértékét.

Az első esetben tehát egy azonos generációhoz tartozó rokon ideiglenes kisegítéséről van szó. A második esetben egy idősebb generációt képviselő, elsőfokú férfi rokonnak a hosszú távú befogadásáról, de nem ápolásáról van szó. A harmadik esetben pedig egy fiatalabb generációhoz tartozó rokon ideiglenes pénzbeli kisegítése iránti hajlandóságot vizsgálhatjuk. Annak ellenére, hogy mindhárom hozzátartozó abba a kategóriába tartozik, amelyet

a válaszadók többsége közeli rokonnak definiált, merőben eltérő élethelyzetekről és a segítségnyújtás más és más dimenzióiról van szó. Ezért először külön vizsgáljuk a válaszadók attitűdjét az említett élethelyzetekkel kapcsolatosan, majd összevetjük az attitűdöket, és megvizsgáljuk a köztük lévő kapcsolat erősségét is. Elemzésünkben szignifikáns összefüggéseket keresünk, és részletesen körülbírájuk ezek hatását a vizsgált élethelyzetekre.

Testvér befogadása

3. ábra: Képzelden el egy párt, akik a két gyermekükkel élnek, és az otthonukban elég hely van arra, hogy még valaki ott lakhasson. A pár egyik tagja testvérének pár hónapra szüksége volna egy helyre, ahol lakhat. Ön szerint fel kellene neki ajánlaniuk vagy sem, hogy ingyen lakhasson az otthonukban? (n = 1015)

Az adatok alapján egy testvér ideiglenes befogadása iránti hajlandóság a hétfokú skálán mérve 5,4-es átlagértéket kapott. A válaszadók közel háromnegyede (72,5%) támogatja a segítségnyújtást (a 7-es, 6-os vagy 5-ös értéket jelölte meg a skálán), 17,5 százalékuk bizonytalan (a 4-es értéket választotta), és

mindössze tízből egy ember hátrálna ki egy ilyen helyzetből (az 1-es, 2-es vagy 3-as értéket 9,9 százalékkal választotta). Még szemléletesebb eredményt kapunk, ha a skála két szélsőértékére adott válaszok arányát vetjük össze, azaz a maximálisan támogatókat és a szigorúan elutasítókat, ami 32, illetve 1 százalék. Az adatok módusza 7, ami azt mutatja, hogy a legtöbben maximális támogatásukat fejezték ki (3. ábra).

A befogadási szándék és néhány szociodemográfiai jellemző között szignifikáns kapcsolat van. A hétfokú skála használata miatt több esetben előfordul, hogy azért kapunk szignifikáns eredményeket, mert a válaszok a skála felső tartományában (5-ös, 6-os, 7-es érték) számottevő eltéréseket generálnak. Az adatok ferde eloszlásából viszont egyértelműen látszik a válaszadók támogató attitűdje, ezért az említett eltéréseket nem tekintjük valós különbségnek. A továbbiakban azokat a kapcsolatokat emeljük ki és vizsgáljuk, amelyek esetében ezeken túli összefüggések is kimutathatók.

Az eredmények alapján a vizsgált attitűdöt jelentősen befolyásolja a település típusa, az anyagi helyzet, illetve hogy hányan élnek egy háztartásban.

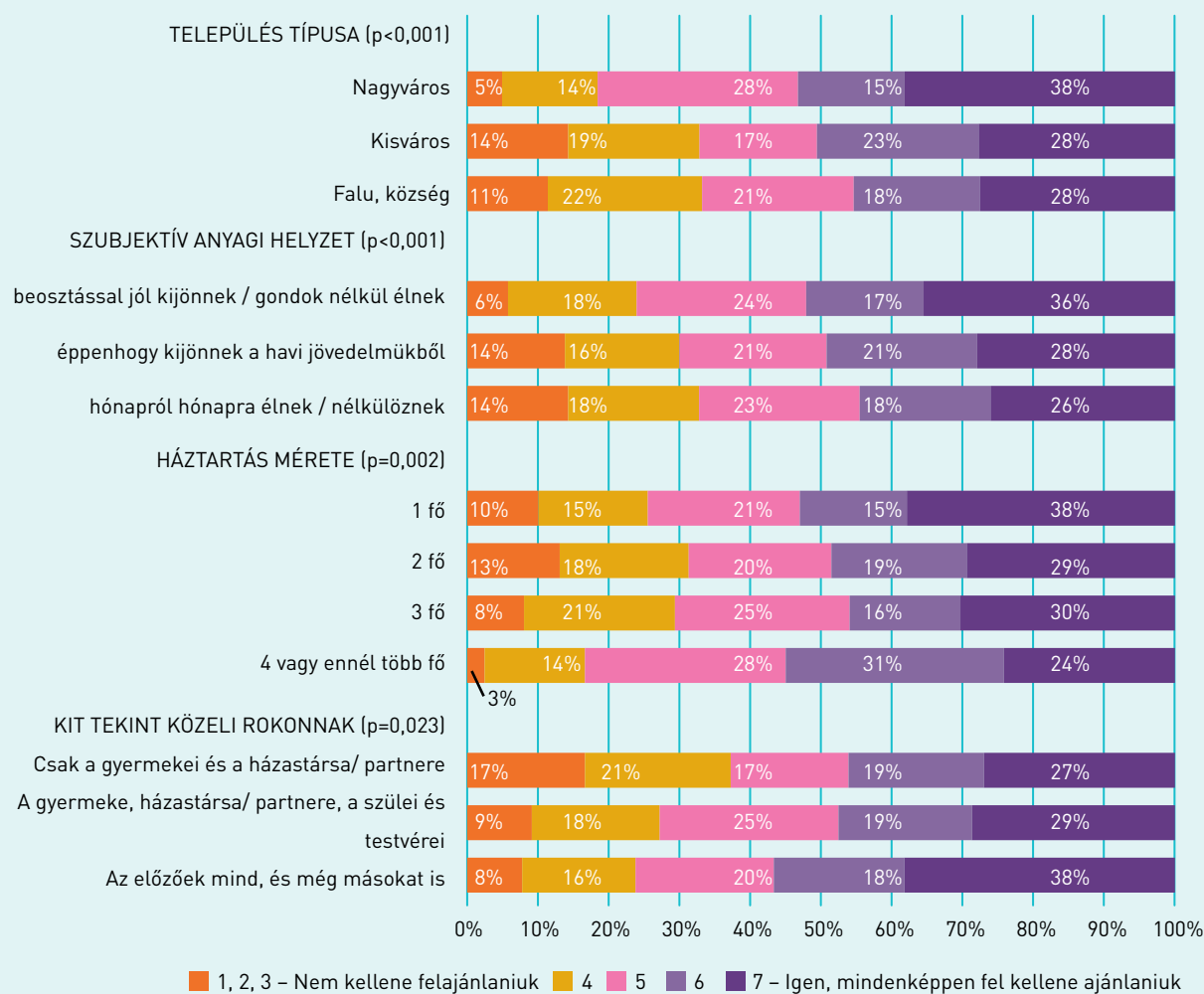
A településhierarchia szerint ($p < 0,001$) azt látjuk, hogy a nagyvárosban élők sokkal nyitottabbak a segítségnyújtásra a testvér ideiglenes befogadását tekintve, mint a kisebb településen élők. A kisvárosban élők attitűdje hasonlít a falun vagy községben élőkéhez (nagyvárosban 81,6 százalék, kisvárosban 67,1 százalék, falun/községben 66,9 százalék jelölte az 5-ös, 6-os vagy 7-es értékek egyikét). A Post Hoc teszt eredménye is igazolta, hogy a nagyvárosiak vélekedése jelentősen eltér a többi településtípuson élőkétől. Emellett sokkal jellemzőbb a bizonytalanság a kistelepülésen élőkre, mint a nagyvárosiakra (a 4-es értéket 21,8 százalék, illetve 13,5 százalék választotta) (4. ábra).

A testvér befogadása az anyagi helyzettel is szorosan összefügg ($p < 0,001$), ugyanis a szubjektív megítélésük szerint jobb anyagi helyzetben élők sokkal inkább támogatók, mint a nehézségekkel küzdők. Az adatok alapján a beosztással jól kijövő, gond nélkül élők több mint háromnegyede (75,9%) szerint segíteni kell egy ilyen helyzetben (5-ös, 6-os, 7-es érték), míg a hónapról hónapra, esetleg nélkülözve élők körében ez az arány kétharmad (67,2%). (A Post Hoc teszt szerint a legjobb anyagi helyzetben lévők attitűdje tér el leginkább a többi jövedelemszinten élő válaszadók vélekedésétől (4. ábra).

A háztartás nagysága is összefügg a válaszadók vélekedésével ($p = 0,002$). A kérdés megfogalmazásából egyértelmű, hogy olyan helyzetben vizsgáljuk a segítő szándékot, amelyben a körülmények adottak még egy személy befogadásához. Az eredmények alapján az látható, hogy az egyedül élők befogadási hajlandósága átlag körüli, de körükben a legmagasabb azoknak az aránya, akik szerint mindenképp fel kellene ajánlani a segítséget (a 7-es értéket választók aránya 37,9 százalék). A legkevésbé támogatók a kétfős háztartásban élők, és ahogy nő az életközösség, úgy nő a segítő szándék is. Míg a kétfős háztartásokban élők 68,7 százaléka választotta

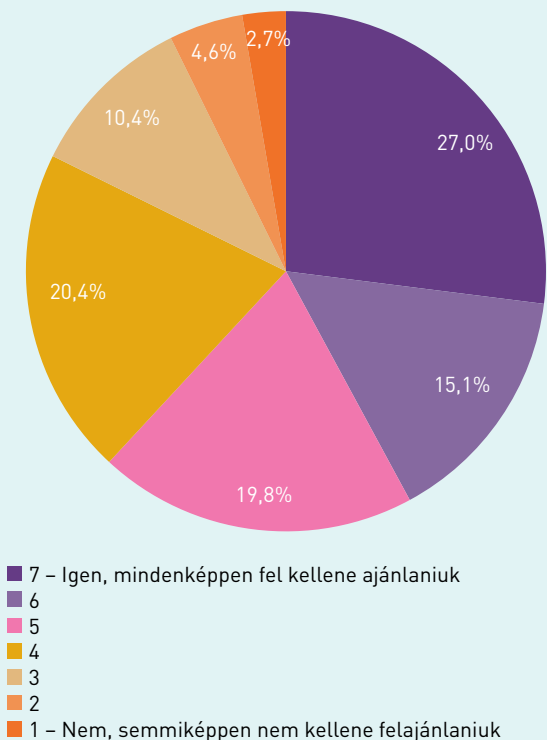
a skála felső három értékét, addig a négy vagy ennél több fővel együtt élőknek a 83,3 százaléka (4. ábra). Figyelemre méltó összefüggést tapasztalunk a közeli rokonok kapcsolatok definiálása és a testvér befogadására való hajlandóság között is ($p = 0,023$): ahogy szélesedik a közeli rokonok körének interpretációja, úgy nő a testvérral kapcsolatos befogadó szándék. A nukleáris családot közeli rokonként értelmezők 62,8 százaléka ért egyet azzal, hogy ideiglenesen be kell fogadni a testvért, míg a legtávolabbi családtagokat is közeli rokonnak tekintők esetében ez az arány 76,2 százalék (4. ábra).

4. ábra: A testvér átmeneti befogadását befolyásoló tényezők ($n = 1015$)

Édesapa befogadása

5. ábra: Képzelden el egy másik párt, akik a két gyermekükkel élnek, és az otthonukban elég hely van arra, hogy még valaki ott lakhasson. A pár egyik tagjának édesapja megözvegyült. Bár jó az egészségi állapota, magányosnak érzi magát. Ön szerint fel kellene neki ajánlaniuk, hogy tartósan odaköltözzön hozzájuk? (n = 1016)

5+6+7 (támogatók) = 61,8 százalék

1+2+3 (elutasítók) = 17,7 százalék

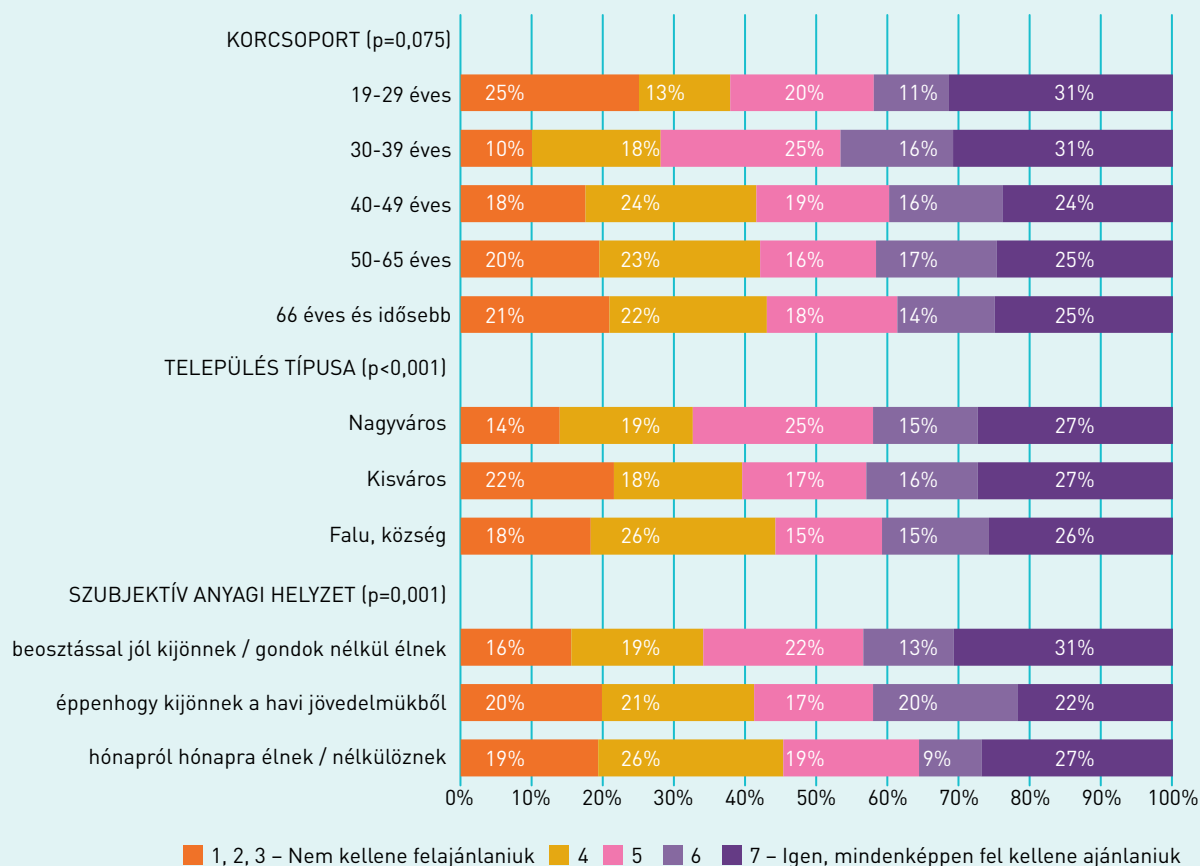
Átlag: 5,03 Módusz: 7

Szórás: 1,64

Egy megfelelő méretű otthonnal rendelkező, gyermeket nevelő pár egyik tagjának édesapja tartós befogadására való nyitottságot hétfokú skálán 5,03-as átlagértékkel jellemeztek a válaszadók. Ez az adat jelzi, hogy egy egészségileg jó állapotban lévő, ápolásra nem szoruló, idősebb hozzátartozó megsegítése a többség szerint fontos. Azonban hangsúlyozni kell, hogy a kutatásban megfogalmazott kérdés szándékosan egy megözvegyült férfi családtaggal kapcsolatban méri a segítő szándékot, hiszen az inkább jelenthet „terhet” egy családnak, mint egy megözvegyült női családtag, aki a gyermekes családok esetében sokkal valószínűbben jelent

potenciális segítséget. A válaszadók 61,8 százaléka szerint segíteni kell egy ilyen helyzetben (a 7-es, 6-os vagy 5-ös skálaértéket jelölve), 20,4 százalékuk bizonytalan (a 4-es értéket jelölve), 17,7 százalékuk pedig inkább elutasítóan nyilatkozott. Az adatok módusza itt is 7, ami azt jelenti, hogy a legtöbben a skála legmagasabb értékét jelölték meg (5. ábra). Bár a korcsoport és az édesapa hétfokú skálán mért befogadási hajlandósága között nem szignifikáns a kapcsolat ($p = 0,075$), a skála felső és alsó értékeit összevontan kezelve az egyes korcsoportokon belül figyelemre méltó különbségeket tapasztalhatunk ($p = 0,002$). A 19–29 évesek attitűdje bizonyult a leginkább elutasítónak (25,1 százalék jelölte meg az 1-es, 2-es vagy 3-as skálaértéket), de fontos hangsúlyozni, hogy esetükben is a többség támogató (62,1%). A 30–39 évesek átlag feletti mértékben értenek egyet az édesapa tartós befogadásával (71,9 százalék választotta az 5-ös, 6-os vagy 7-es értéket), míg a hatvanhat évnél idősebbek esetében ez az arány a legalacsonyabb (57%) (6. ábra). A Post Hoc teszt is igazolta, hogy a 30–39 évesek vélekedése eltér a náluk idősebb generációk álláspontjától ($p = 0,016$). Bár a vizsgált élethelyzettel kapcsolatos kérdés tisztázza, hogy a lakhatási paraméterek lehetővé teszik egy további családtag befogadását, az adatok mégis azt mutatják, hogy az alacsonyabb státuszra utaló kisebb településen élők, illetve a rosszabb anyagi körülményekkel rendelkezők befogadási hajlandósággal való egyetértése alacsonyabb: míg a nagyvárosiak 67,4 százaléka, a városiak 60,4 százaléka, a falun/községben élők 55,8 százaléka gondolja azt, hogy be kellene fogadni ilyen esetben az édesapát ($p < 0,001$) (6. ábra). A Post Hoc teszt alapján a nagyvárosiak magatartása tér el a leginkább a többi településtípuson élőkétől. A szubjektív anyagi helyzet romlásával is csökken a segítő szándék (beosztással jól kijönnek / gondok nélkül élők: 65,9 százalék; akik éppen hogy kijönnek a havi jövedelmükből: 58,8 százalék; hónapról hónapra élők / nélkülözők: 54,7 százalék; $p = 0,001$) (6. ábra). A vizsgálatba bevont többi változó nem befolyásolja az idősebb generáció tagjának befogadásával kapcsolatos attitűdöt, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy hasonlóképpen szolidárisak a válaszadók.

6. ábra: Az édesapa tartós befogadását befolyásoló tényezők (n = 1016)

Unokának nyújtott anyagi segítség

A harmadik vizsgált élethelyzetben egy unoka átmeneti pénzbeli kiegészítéséről van szó. A kérdés azt is rögzíti, hogy a nagyszülők lehetőségeikhez mérten adakozhatnak, vagyis a szándékra fókuszál. Az eredmények alapján ebben az élethelyzetben a válaszadók támogatásának mértéke a hétfokú skálán 5,25-os átlagot kapott: 68,4 százalékuk szerint segíteni kell egy ilyen helyzetben (ők a 7-es, 6-os vagy 5-ös értéket jelölték meg), 18,7 százalékuk bizonytalan (4-es érték), és 12,9 százalékuk gondolja azt, hogy nem szükséges kiegészíteni a megszorult unokát (ők az 1-es, 2-es vagy 3-as értéket választották). A módusz értéke jelöli, hogy ebben az esetben is a „mindenképp segíteni kell” válaszlehetőséggel értettek egyet a legtöbben. (7. ábra).

Ennél a kérdésnél megállapítható, hogy a nők attitűdje szignifikánsan támogatóbb, mint a férfiaké ($p = 0,025$): a nők 70,5 százaléka szerint kell segíteni, a férfiaknak pedig a 66 százaléka nyilatkozott ugyanígy (8. ábra). Feltételezhető lenne, hogy ebben a kérdésben a korcsoportnak befolyásoló ereje

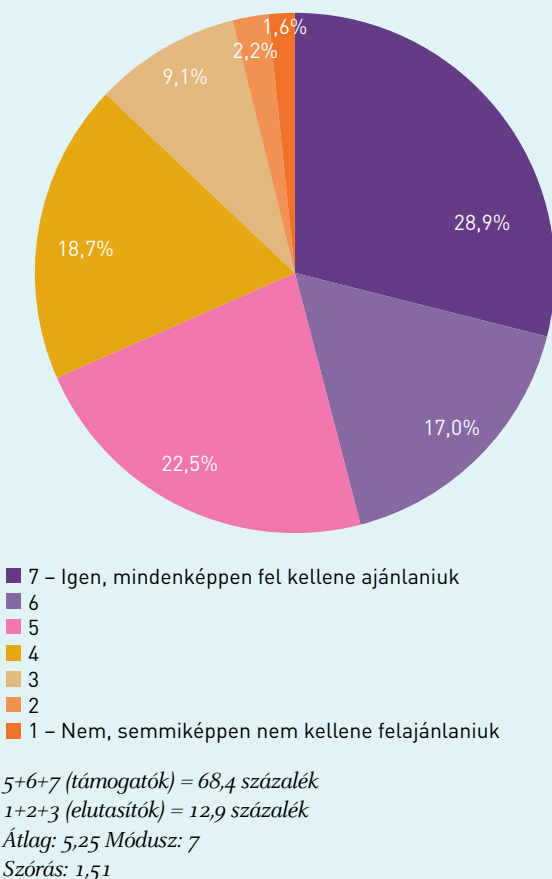
van, hiszen a vizsgált élethelyzettel főképp az idősebb válaszadók nagyszülőként, illetve a fiatalabb válaszadók unokaként tudnak a leginkább azonosulni. Az adatok viszont azt mutatják, hogy a kor nem mutat szignifikáns összefüggést a szolidaritás mértékével, tehát kortól függetlenül mindenki fontosnak tartja ilyen esetben a segítségnyújtást.

Visszont az unoka támogatásának mértéke összefügg a lakóhely típusával ($p < 0,001$). A Post Hoc teszt alapján a legnagyobb eltérés a nagyvárosiak és a kisvárosiak véleménye között van: míg az előbbiek 71,2 százaléka bizonyult szolidárisnak, az utóbbiak 65,3 százaléka vélekedett hasonlóan (az 5-ös, 6-os vagy 7-es értéket választva). A legkisebb településeken élők attitűdje átlagos (68,5 százalék), miközben körükben a legmagasabb a maximálisan támogatók aránya (a 7-es értéket 31,1 százalékuk jelölte meg) (8. ábra).

A szubjektív anyagi helyzet szignifikáns kapcsolatot mutat a fiatalabb generáció átmeneti anyagi megsegítésével ($p < 0,001$) is. Az előző kérdésekhez hasonlóan ez esetben is együtt mozog

a segítő szándék az anyagi helyzettel, azaz minél jobban él valaki, annál szolidárisabb (beosztással jól kijönnek / gondok nélkül élnek: 71,4 százalék; éppen hogy kijönnek a havi jövedelmükből: 65,5 százalék; hónapról hónapra élnek/nélkülöznek: 64,8 százalék) (8. ábra).

7. ábra: Most képzeljen el egy idős párt. Az egyik unokájuknak ideiglenesen pénzbeli segítségre van szüksége, mert a cég, ahol dolgozott, nemrég megszűnt. Ön szerint kellene a lehetőségeikhez mérten pénzzel segíteniük az unokájukat, vagy sem? (n = 1019)

A gazdasági aktivitás is összefügg a vizsgált kérdéssel ($p = 0,034$). Az inaktív kategóriába sorolt gyermekgondozási szabadságon lévők és háztartásbeliek 86,4 százaléka gondolja azt, hogy támogatni kell az unokát, míg a nyugdíjasok esetében ez az arány 64,7 százalék (8. ábra). A Post Hoc teszt is

igazolja, hogy az inaktív státuszúak véleménye tér el leginkább az aktív, illetve nyugdíjas válaszadók vélekedésétől.

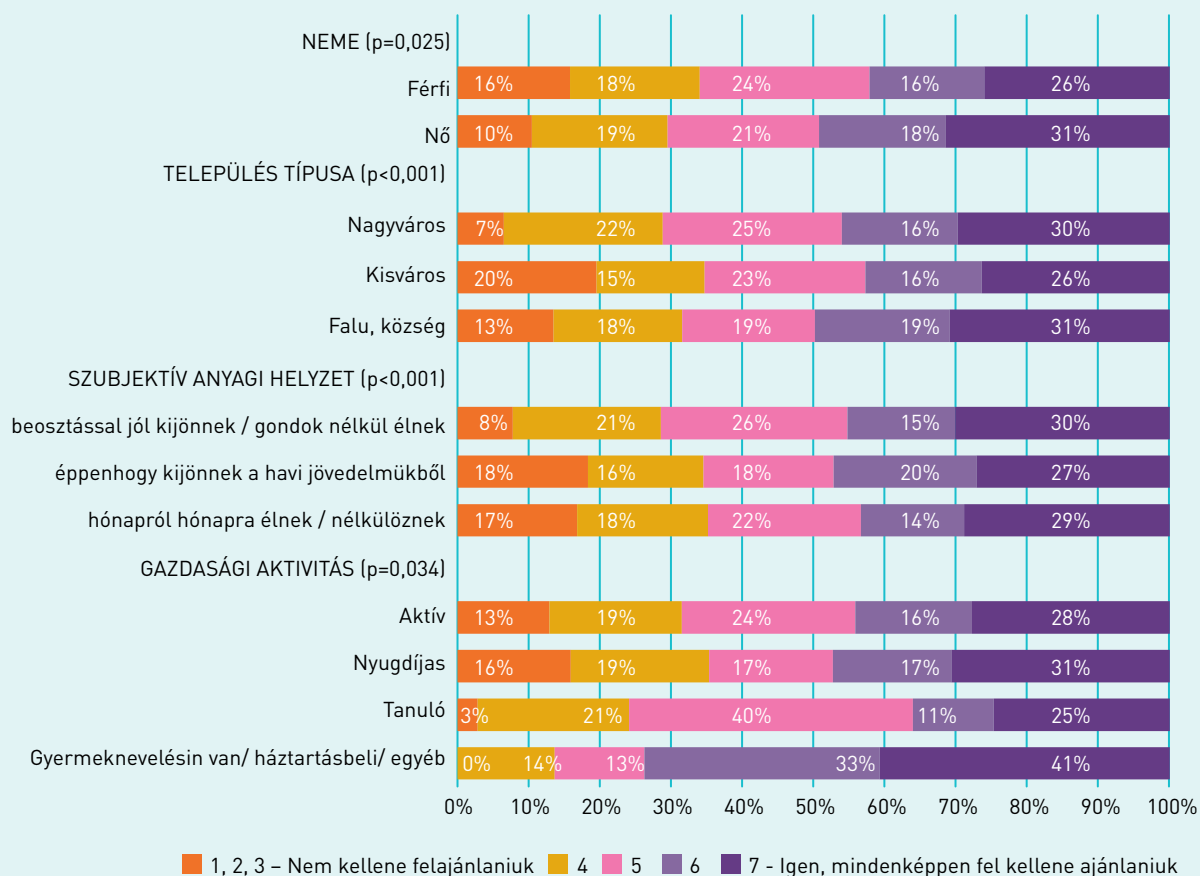
Összességében megállapítható, hogy a válaszadók számára kiemelten fontos a család, a családtagok iránti szolidaritás és a többség mindhárom vizsgált esetben a segítségnyújtás mellett tette le a voksát. A hétfokú skála átlagait összevetve a legerősebb segítő szándék a testvér átmeneti befogadásánál mutatkozik (átlag: 5,39). Ezt követi az unoka lehetőségeihez mért anyagi támogatásával való egyetértés (átlag: 5,25). Az édesapa, azaz egy nagypapa tartós befogadásának megítélése tekintetében is főként vannak azok, akik szerint ilyen esetben segíteni kell egy közeli hozzátartozót (átlag: 5,03) (9. ábra). Azt is fontos hangsúlyozni, hogy az édesapa befogadása hosszú távú elköteleződést feltételez, míg a másik két vizsgált élethelyzetben csak ideiglenes segítségnyújtásról van szó.

Egyik élethelyzet esetében sem befolyásolja az attitűdöt, hogy a válaszadó nevel/nevelt-e gyermeket, illetve hogy házas-e, párkapcsolatban él-e vagy sem. Továbbá nincs összefüggés a testvér, avagy az édesapa befogadásának támogatása és a gazdasági aktivitás között, valamint az édesapa befogadása, illetve az unoka kisegítése és az iskolai végzettség, valamint a háztartás nagysága között. E tényezőktől tehát független a szolidaritás mértéke a magyarok körében.

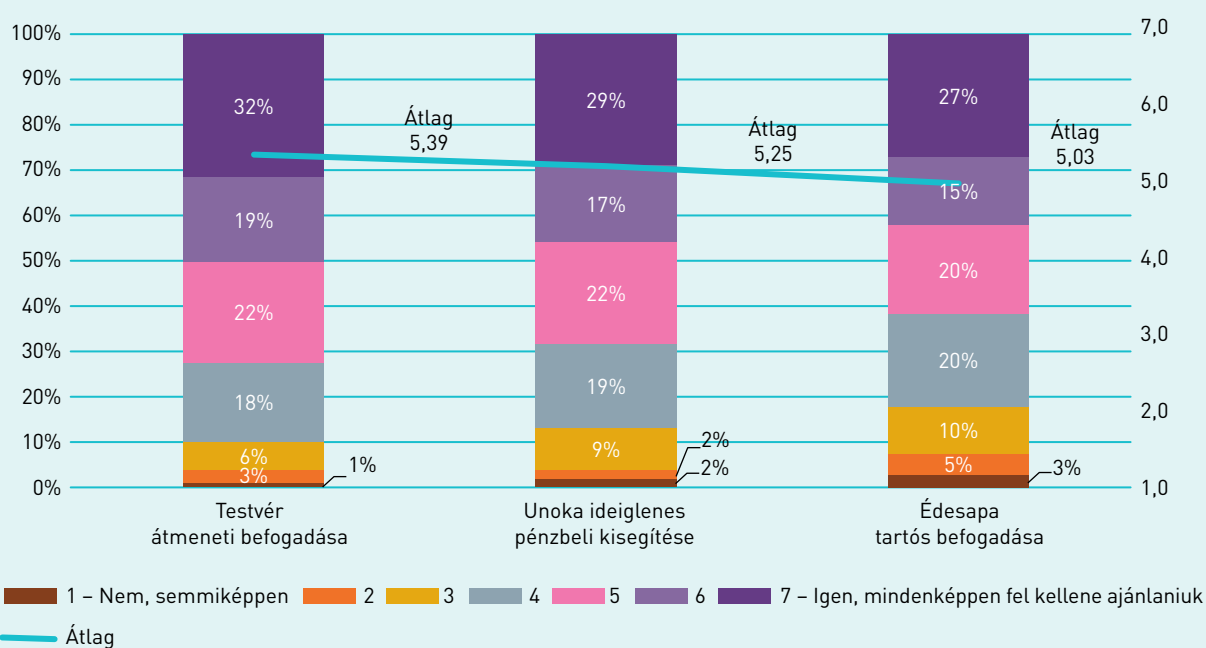
Az attitűdök együttes vizsgálata

A vizsgált attitűdök közötti együtt járás szorosságát a Pearson-féle korrelációval vizsgáltuk. A korrelációs együtthatók szignifikánsak, mindhárom vizsgált változó esetében 0,5 és 0,6 közötti pozitív számról van szó, ez alapján kijelenthető, hogy a közepesenél erősebb, azonos irányú pozitív kapcsolat van a változók között. Ez igazolja, hogy a válaszadók segítő attitűdje együtt mozog a vizsgált helyzetekben. A válaszadók fele (49,4%) mindhárom esetben támogatóan viszonyult az adott élethelyzethez, azaz az 5-ös, 6-os vagy 7-es értéket választotta, míg 15,9 százalékuk minden esetben az 1-es, 2-es, 3-as, illetve 4-es értéket jelölte meg.

8. ábra: Az unoka ideiglenes anyagi támogatását befolyásoló tényezők (n = 1019)

9. ábra: Az attitűdskálák összehasonlítása (n = 1015, 1016, 1019)

1. táblázat: Pearson-féle korreláció az attitűdöt vizsgáló változók között

		Testvér átmeneti befogadása	Édesapa tartós befogadása	Unoka ideiglenes pénzbeli kisegítése
Testvér átmeneti befogadása	a Pearson-féle korreláció értéke	1	0,585**	0,583**
	Elemszám	1015	1013	1012
Édesapa tartós befogadása	a Pearson-féle korreláció értéke	0,585**	1	0,530**
	Elemszám	1013	1016	1012
Unoka ideiglenes pénzbeli kisegítése	a Pearson-féle korreláció értéke	0,583**	0,530**	1
	Elemszám	1012	1012	1019

** $p < 0,001$ -es szignifikancia szintnél

Összegzés

Elemzésünkéből kiderül, hogy a válaszadóknak több mint a fele a nukleáris családon, azaz a gyermekein és házastársán/partnerén túl a nagyszülőket és a testvéreket tekinti közeli rokonnak. Harmaduk még az ennél távolabbi hozzátartozókat is. Mindössze egytizedük gondolja kizárólag csak a nukleáris családjának tagjait közeli rokonainak. Az életkor előrehaladtával bővül a bizalmas kapcsolatok köre, majd időskorban ismét szűkül.

A családi szolidaritás erősségét háromféle szituáció segítségével mértük. Annak ellenére, hogy mindhárom abban a körben értelmezendő, amelyet a válaszadók többsége közeli rokonként definiált, a segítségnyújtás más és más dimenzióit érintik. Az elsőben egy azonos generációhoz tartozó testvér ideiglenes befogadásáról, a másodikban egy idősebb generációhoz tartozó nagypapa tartós befogadásáról, de nem ápolásáról van szó, a harmadik esetben pedig a fiatalabb generációhoz tartozó unoka átmeneti támogatásáról.

Az eredmények alapján megállapítható, hogy a magyarok számára kiemelten fontos a családtagokkal való szolidaritás, és a válaszadóknak átlagosan több mint a kétharmada támogatná a közeli rokonát. A legerősebb segítő szándék a testvér átmeneti befogadásával kapcsolatban mutatkozik. Ezt követi

az unoka támogatásával való egyetértés. A nagypapa befogadása esetén is többségben vannak azok, akik szerint segíteni kell ilyen helyzetben. A válaszadók vélekedésében tetten érhető különbségek leginkább a településtípus és a szubjektív anyagi helyzet mentén mutatkoznak meg. Míg a nagyvárosban élők nagyobb mértékű szolidaritást mutatnak a testvér és a nagypapa befogadása iránt, addig az unoka támogatását a falvakban tartják nagyobb arányban fontosnak. A jobb anyagi helyzetben élők sokkal inkább támogatnák közeli hozzátartozójukat, mint a nélkülözésről számot adók.

A magyar társadalom meglehetősen egységes attitűdjét mutatja az is, hogy az adatok alapján a válaszadók kora, családi állapota, iskolai végzettsége vagy gyermekeinek száma egyáltalán nem befolyásolja szolidaritásuk erősségét. Mindezt alátámasztja az is, hogy a válaszadók fele mindhárom esetben nagymértékben támogatta a segítségnyújtást, és mindössze egytizedük utasította el.

Mind a korábbi kutatások, mind a 2022-es ISSP-adatfelvétel eredményei azt mutatják, hogy a magyar társadalom továbbra is tradicionális, fokozottan családközpontú szemléletmóddal jellemezhető, és kiemelkedően fontos számára a családtagokról való gondoskodás.

Felhasznált irodalom

- Albert F. & Dávid B. (2015). Mikromilió integrációs megközelítésben. A személyes kapcsolatokra vonatkozó eddigi kutatási eredmények áttekintése. *Socio.Hu Társadalomtudományi Szemle*, 5(4), 1–11. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2015.4.1>
- Albertini M. (2016). Ageing and family solidarity in Europe: Patterns and driving factors of intergenerational support. *World Bank Policy Research Working Paper* 7678. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-7678>
- Gyorgyovich M. & Pári A. (2023). A család(fogalom) pluralizálódása a magyar társadalomban. In Pári A. & Gyorgyovich M. (szerk.) *Család – Érték – Tér: Tanulmányok a családi értékekről* (pp. 13–36). Kopp Mária Intézet a Népességért és a Családokért.
- Herlofson, K., Hagestad, G., Slagsvold, B. & Sørensen, A. M. (2011). Intergenerational family responsibility and solidarity in Europe. *Norwegian Social Research*.
- Husz I. & Herke B. (2023a). A család sokszínű fogalma a szociológiában. In Husz I. (szerk.). *Mi a család? Tanulmányok a család fogalmáról a jelenkori Magyarországon* (pp. 14–27). Akadémiai Kiadó – Társadalomtudományi Kutatóközpont. <https://doi.org/10.1556/9789634548720>
- Husz I. & Herke B. (2023b). Lakossági vélekedések a család fogalmáról. In Husz I. (szerk.). *Mi a család? Tanulmányok a család fogalmáról a jelenkori Magyarországon* (pp. 28–50). Akadémiai Kiadó – Társadalomtudományi Kutatóközpont. <https://doi.org/10.1556/9789634548720>
- KINCS (2019). *Intergenerációs kutatás a reprodukciós kort meghaladott idősebb generáció és a reprodukciós korban lévő fiatalok körében*. Kutatási jelentés, 2019. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/Intergeneracios_kutatasi_jelentes_infografikaval.pdf (A letöltés ideje: 2024. 01. 15.)
- KINCS (2022). *A nagyszülő erőforrás a család számára, ahogy a család is erőforrás az idősek számára*. Kutatási jelentés, 2022. szeptember. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/KINCS_omnibusz_2022_szept_idosek.pdf (A letöltés ideje: 2024. 01. 15.)
- KINCS (2023). *A nagyszülők szerepe a családban*. Kutatási jelentés, 2023. augusztus. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/KINCS-Nagyszulok_szerepe_a_csaladban_2023_julius.pdf (A letöltés ideje: 2024. 01. 15.)
- KSH (2023). Népszámlálási adatbázis: A háztartásnagyság. <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/adatbazis/#/> (A letöltés ideje: 2024. 02. 21.)
- Medgyesi M. (2016). Az idős szülőknek nyújtott nem anyagi segítség: Magyarország európai összehasonlításban. *Demográfia*, 59(1), 59–87. <https://doi.org/10.21543/Dem.59.1.2>
- Medgyesi M. (2023). A nemzedékek közötti szolidaritás mintázatai Magyarországon. In Husz, I. (szerk.): *Mi a család? Tanulmányok a család fogalmáról a jelenkori Magyarországon* (pp. 51–73). Akadémiai Kiadó – Társadalomtudományi Kutatóközpont. <https://doi.org/10.1556/9789634548720>
- Papházi T., Tárkányi Á., Baráté E., Béres O. & Trieb M. (2019). A családok biztos alapja a generációk közötti jó kapcsolat – intergenerációs kutatás. *Kapocs*, 2(3–4), 52–76.
- Takács E. (2017). Changing family – changing solidarity? *Review of Sociology of the Hungarian Sociological Association*, 27(4), 5–19.
- Utasi Á. (2002). Társadalmi integráció és családi szolidaritás. *Educatio*, 11(3), 384–403.
- Utasi Á. (2011). A társadalmi integráció és szolidaritás alapjai: a bizalmas kapcsolatok. In Varga V. A. (szerk.). *Társadalmi kapcsolathálózatok elemzése* (pp. 133–146). BCE Szociológia és Társadalompolitika Intézet.